DİNLEME BECERİSİNİN GELİŞİM DURUMUNUN VE KULLANIM YETERLİKLERİNİN ÖLÇÜLÜP DEĞERLENDİRİLMESİ¹

Ali GÖÇER²

Öz

Dili etkili kullanma becerisi, bireylerin eğitim alanındaki başarısından sosyal hayatlarındaki ilişkilerine kadar her alanda etkileyen önemli bir yeterlik ve yetkinlik göstergesidir. Anlayış, kavrayış, yerinde ve doğru tepki vb. boyutlarıyla dinleme becerisi, dilin etkili kullanılmasında önemli işleve sahiptir. İletişim becerisinden iş birliğine, değer vermeden empati kurabilmeye, kavramadan değerlendirmeye kadar tüm eğitim etkinliklerinde ve gerçek yaşam durumlarında dinleme yeterliğinin önemi yadsınamaz. Bu bakımdan eğitim ve öğrenme süreçlerinde öğrencilere dinleme becerisine yönelik birtakım kazanımlar kazandırılmaya çalışılmaktadır. Bu doğrultuda yapılan planlamaların, gerçekleştirilen uygulamaların ve ulaşılan sonuçların ölçme ve değerlendirme ilkelerine göre sürdürülmesi gerekir. Bu kapsamda öğrencilere dinleme becerisine yönelik kazanımların kazandırılma durumunun belirlenmesinde birtakım ölçme araçları ve değerlendirme tekniklerinin kullanılması gerekmektedir. Öğrencilere dinleme becerisiyle ilgili yeterliklerin ve bu beceriyi etkin kullanabilme yetkinliğinin kazandırılması sürecinde, ortaya konulan ürün ile birlikte süreçte sergilenen performansı da kapsayan ölçme araçları ve değerlendirme yaklaşımlarının işe koşulması önemlidir. Bu boyutlara ayrılarak farklı açılardan görünümünü ortaya koymak amacıyla kullanılan ölçme çerçevesinde, dinleme becerisinin değerlendirilmesinde kontrol listeleri, gözlem kayıtları, çalışma yaprakları, akran ve öz değerlendirme formları gibi ölçme araçları yanında özellikle ve çoğunlukla dereceli puanlama anahtarları hazırlanıp kullanılmalıdır. Çünkü dereceli puanlama anahtarları, öğrencilerin bir alana yönelik yeterlik ve tutumlarının, bilişsel, duyuşsal, devinsel ve dilsel becerilerle ilgili yetkinlik durumlarının belirlenmesinde -gerçekleştirilen çalışmaya özgü hazırlandıkları için- en uygun değerlendirme aracıdır. Bu özelliği ile bir dereceli puanlama anahtarı, herhangi bir çalışma çerçevesinde öğrencilerin ortaya koydukları ürünlerin veya sergilemeleri gereken performansların, birtakım aracıdır.

Anahtar Kelimeler: Dil eğitimi, dinleme becerisi, ölçme ve değerlendirme

MEASUREMENT AND EVALUATION OF THE DEVELOPMENT STATUS AND ABILITY OF USING LISTENING SKILLS

¹ Bu çalışmada; "2020 TR Dizin Dergi Değerlendirme Kriterleri"nin 8. maddesinde belirtilen araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

² Prof, Dr., Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, gocer@erciyes.edu.tr <https://orcid.org/0000-0002-6880-2611>

Abstract

The ability to use language effectively is an important indicator of competence and competence that affects individuals in every field, from their success in education to their relationships in their social life. Listening skill, understanding, comprehension, proper and correct reaction etc. with dimensions has an important function in effective use of language. The importance of listening sufficiency is undeniable from communication skills to collaboration, from appreciation to empathy, from understanding to evaluation, in all educational activities and in real life situations. In this regard, is studied to be provided some achievements to students about listening skill in education and learning processes. In this direction, the plans, applications and results achieved should be maintained in accordance with the principles of measurement and evaluation. In this context, some measurement tools and assessment techniques should be used in determining the attainment status of students for listening skills. In the process of gaining students the competencies related to listening skills and the ability to use this skill effectively is important to use measurement tools and assessment approaches, including the product introduced, and the performance exhibited in the process. In this framework, should be prepared and used especially and mostly graded scoring keys besides measuring tools such as checklists, observation records, worksheets, peer and self-assessment forms in the assessment of listening skill. Because, graded scoring keys is the most appropriate assessment tool -due to their special preparation for the study- are used in determining students' competencies and attitudes towards a field, and their competency related to cognitive, affective, moral and linguistic skills. With this feature, a graded scoring key is a measurement tool that is used in order to reveal the appearance of the products presented by students or the performances that they should exhibit in different aspects, by separating them into several dimensions.

Keywords: Language education, listening skills, measurement and evaluation

GİRİŞ

Eğitimin başta gelen amacı, öğrencilerin günümüz dünyasının gerektirdiği becerilerle donanımlı kılınarak yaşama hazırlamaktır. Bu durum öğretim programlarında belirlenen hedefler doğrultusunda gerçekleştirilen eğitim uygulamalarıyla öğrencilerin bilgi, beceri ve tutumlarında olumlu değişiklik sağlamak amacıyla hayata geçirilmeye ve yeterlikleri artırılmaya çalışılmaktadır.

Türkçe dersi öğretim programında belirtilen ve öğrencilerin gerçek yaşamlarında sergileyebilecekleri becerilerle bu becerilerin alt yapısını oluşturan bilgi birikimi, eğitim yoluyla sağlanmaktadır. Öğrencilerin dil becerileri; sıralama, sınıflama, sebep sonuç ilişkisi kurma gibi zihinsel becerileri; iş birliği, iletişim, değer verme, empatik bakma, hoşgörü gibi sosyal ve duyuşsal beceriler, okullarda farklı derslerde verilen eğitimle kazandırılmaya çalışılmaktadır. Özellikle ve öncelikle Türkçe dersi öğretim programında yer bulan dil becerilerinin geliştirilmesi, diğer beceri alanlardaki yeterlik ve yetkinliklerin ön şartı durumundadır. Bundan dolayı Türkçe eğitimi etkinlikleri planlanıp gerçekleştirilirken öğrencilerin dilsel becerilerinin geliştirilmesi sürecinde onları zihinsel, duyuşsal ve sosyal becerilerinin de geliştirilmesinin göz önünde bulundurulmasında yarar vardır.

Öğrencilerin gerçek yaşama hazırlanmalarında hem temel dil becerileri birbiriyle bütünsel ilişki içerisinde hem de dilsel, bilişsel, duyuşsal, devinsel ve sosyal beceriler birbiriyle etkileşim içinde olup birbirini farklı açılardan etkilemekte ve tamamlamaktadır.

Kişinin iletişim yeteneğini; büyük ölçüde, onun, iletişim aracı olan dili kullanabilme becerisi belirler. Dil ile iletişimde, iletişimin bir yönünü yazıyla ya da sözle anlatma, diğer yönünü ise okuduğunu ya da dinlediğini anlama oluşturur. Öğrenme ya da öğretme bir iletişim işi olduğuna göre, okuduğunu ya da dinlediğini anlamayan bir öğrencinin, başarısız olması çok güçlü bir olasılıktır (Tekin, 1980: 17-18). Günümüz dünyasında insanların çevresi ile etkileşim içerisinde olmadan yaşamlarını devam ettirmeleri mümkün değildir. İnsanlar arası etkileşimde kişinin ifade

gücü ve ifade edileni kavrama yeteneği önemlidir. Bu yeteneklerin etkili ve verimli kullanılmasında bilgi ve beceri kazanılmasında birtakım deneyimlere ve bu tür kazanımları sağlayacak eğitim etkinliklerinin gerçekleştirilmesine ihtiyaç vardır. Bireylerin iletişim becerilerini ve dolayısıyla yaşam kalitelerini nitelikli kılabilmelerinde, sözü edilen kazanımların başında, dinlediğini/izlediğini anlama, yorumlama, çıkarımlarda bulunma ve uygun tepkiyi verebilme yeterliklerini kazanmaları gelmektedir.

İnsan ilişkilerini önemli bir yeri dinleme, çözölemeyen iletişim sorunlarının büyük bir bölümünün kaynağını oluşturmakta, bunun en önemli sebebi olarak da kişilerin dinleme ve anlama gücünü yeterli düzeyde kazanamamış olmaları gösterilmektedir (Yoncalık ve Çimen, 2006). Bu açıdan Türkçe eğitimi uygulamaları çerçevesinde öğrenme süreci etkinliklerinin planlanıp gerçekleştirilmesinde öğrencilerin dinleme/izleme ve anlama becerilerinin geliştirilmesine daha fazla önem verilmesi gerekmektedir. Öğrencilerin dinleme/izleme ve anlama becerilerinin geliştirilmesi amacıyla yapılacak planlama ve gerçekleştirilecek etkinliklerin yürütülmesinde de ölçme ve değerlendirme yaklaşımlarının süreci biçimlendirici işlevlerini göz önünde bulundurmak önemlidir.

Dinleme eylemi, iletişimin iki ana ayağından biridir ve iletişimin gerçekleşmesi sürecinde alıcının iletiyi anlamlandırıp yorumlanarak vericiye (kaynağa, konuşmacıya) en uygun tepkiyi vermesine zemin oluşturur. Göğüş'e (1978: 227) göre, konuşma dinlemeye de bağlı bir etkinliktir; konuşmanın başkalarınca dinlenmesi nedeniyle toplumsal bir nitelik taşır ve toplum yaşamında konuşma kadar dinlemenin de yeri vardır. Bundan dolayı konuşma eğitimi son yıllarda dinleme ile birlikte düşünülmekte ve incelenmektedir.

Konuşma ve dinleme, kişilerin çevresindeki insanlarla iletişim kurmalarını, etkileşim içerisine girmelerini sağlayan temel becerilerdir. Şimşek'e (2004: 107) göre, dinleme ve konuşma iletişimin iki ana unsurudur. İnsanoğlunun günlük hayatta en fazla kullandığı sözlü iletişimin gerçekleşmesi için bir kaynak yani konuşmacı ve bir de alıcı yani dinleyici olması gerekir.

İletişim, bir düşüncenin, bir duygunun yüz anlatımı, el, kol, baş hareketleri, konuşma ya da yazı, telefon, radyo, televizyon gibi bildirişim gereçlerinden yararlanarak bir kimseden başka bir kimseye iletimidir. Bireyler, kümeler ve toplumlar arasında söz, yazı, görüntü, el, kol hareketleri, vb. simgeler aracılığıyla düşünce, dilek ve duyguların karşılıklı olarak iletilmesini sağlayan bir etkileşim; ortak anlamların paylaşılması sürecidir (Demirel, 2005: 67). İletişimde mesajın kaynağı yani gönderenin ya da konuşanın önemi kadar alıcının yani dinleyicinin de önemi büyüktür. İletişimin tam olarak gerçekleşmesi, mesajın yerini bulması ve gerekli karşılığı görmesinde alıcının dinleme ve anlama yeterliği önemli işlev görmektedir. Bu açıdan bireyler arası iletişimde dinleme becerisinin gelişmişliği ve kullanılabilirliği üzerinde durulması gereken önemli bir konudur.

Amaç ve Kapsam

Bu çalışmanın amacı, dinleme becerisinin kullanılmasına yönelik yeterlik ve yetkinliklerin belirlenmesinin dil eğitimi süreçlerinde yeri ve önemine işaret etmenin yanında dinleme becerisinin ölçölüp değerlendirilmesinde tercih edilebilecek yöntem ve araçlar üzerinde durmaktır. Bu çerçevede farklı kademedeki eğitim gören öğrencilerin dinleme becerisine yönelik gelişim durumlarının belirlenmesi amacıyla geliştirilip kullanılabilecek ölçme araçları hakkında bilgi vermektir. Bu amaçla kullanılabilecek ölçme araçları ile ilgili yapılan alanyazın taraması sonucu birtakım kuramsal bilgiler verilmiş ve bu bilgiler temelinde özellikle dereceli puanlama anahtarlarının özellikleri, hazırlanması ve kullanımı hakkında bazı önerilerde bulunulmuştur.

Dinleme/İzleme Becerisinin Kapsamı, Unsurları ve Eğitim Süreci İçindeki Yeri

Dinleme, işitsel sembolleri duymaya, anlamaya ve hatırlamaya dikkat vermenin seçici bir süreci olarak tanımlanmaktadır. Dinleme ile ilgili olarak yapılan ilk araştırmalarda, derste sunulan

bilginin zihinde tutulması, dinlemenin açık ve işlevsel tanımı olarak kabul edilmektedir. (Günümüzde) başarılı bir dinlemenin sözel beceri, zekâ ve güdülemeyi de içine alan pek çok etkene bağlı olduğu ortaya çıkarılmıştır (Yangın, 1999: 60).

Dinleme, bilgi almanın, öğrenmenin, anlamanın başlıca yollarından biridir. Arkadaşlık, iş gibi toplumsal ilişkiler, dinlemeye sıkıca bağlıdır. Tiyatro, sinema, konser dinlemekle izlenilebilir. Her türlü toplantı, konuşma bir dinleme etkinliğidir. Telefon konuşmaları, haber, bilgi, yol tarifi, tartışma gibi konuşmalar dikkatli bir dinleme gerektirir. Dinleme aynı zamanda bir nezaket gerektiren beceridir (Göğüş, 1978).

Dinleme Eğitiminin Amaçları

Göğüş'ün (1978), dinleme eğitiminin amaçlarına yönelik ifadeleri şu şekilde özetlenebilir:

- Konuşulani, okuduğunu anlamak için dinlemek.
- Dinlenileni değerlendirme yeteneği kazanmak.
- İnsan ilişkilerinde nezaketle dinleme alışkanlığı kazanmak.
- Söyleneni tam anlama amacıyla dinlemek.
- (Zaman ayırarak) müzik dinleyerek televizyon ve radyodan yararlanmak için dinleme alışkanlığı edinmek.
- Dinledikleri arasında sebep sonuç ilişkisi kurma yeteneği kazanmak.
- Dinlediğini ön yargısız değerlendirmek.
- Dinlediğinin farklı, gerçek, yararlı vb. yönlerini seçebilmek.

Dinleme becerisinin geliştirilmesi ve değerlendirilmesi her şeyden önce öğrencilerin dinleme becerisiyle ilgili eksiklik ve yeterlilik düzeyleri hakkında bilgi sahibi olmayı gerektirir. Dinleme becerisi hem çok soyut hem de ölçme ve değerlendirmesi yapılamayan bir beceri olarak kabul edilmekte ve öğretmenler tarafından eğitiminin verilmesi zor bir alan olarak görülmektedir (Şahin ve Aydın, 2009: 455).

Değerlendirmeye Kaynaklık Etmesi Bakımından Dinleme/İzleme Yetenekleri

Robertson (2002), dinleme becerisini değerlendirirken göz önünde bulundurulabilecek dinleme yeteneklerini şu şekilde sıralamaktadır (s. 44-45):

- Kim konuşursa konuşsun, değerli bir şeyler öğrenmek için dinlemek. Kişinin kendine olan saygısını artırmak.
- Mesajı ileten ya da iletme tarzını değil de mesajın içeriğini değerlendirmek.
- 'Etkin sessizlik'i kullanmak ve kişi konuşmasını bitirene kadar dinlemek.
- Ayrıntıları atlayıp asıl konuyu yakalamak.
- Konuşmacının hareketleriyle sözlerini birbirine uydurmak, eşlemek.
- Etkin bir beden durumu benimsemek: dikkatli bir beden konumuyla kişiye doğru eğilmek.
- Şaşkınlıkları denetlemek ve elemek.
- Aşına olmadığımız gerece yoğunlaşmak ve zihnimizi zorlamak.
- Duygusal denetimi uygulamak.
- Hızlı düşünmenin avantajına sahip olmak: kişi konuşurken kulağımızı dört açmak (*değerlendirme, merak etme, inceleme, özetleme*), anahtar sözcükleri dinlemek ve sözlü olmayan mesajları aramak.

DeVito'a (1995) göre, dinleme süreci daireseldir. Bir kişinin tepkileri, diğeri için uyarı niteliğindedir ve onun tepkileri de diğeri için aynı özelliği taşımaktadır. Dinleme; algılama, anlama, anımsama, değerlendirme ve yanıtlama olarak toplam beş aşamadan oluşan bir diziyle ortaya konulabilmektedir (Akt. Cihangir, 2004: 25).

Dinleme Eğitiminde İzlenecek Sıra

Demirel (1999), dinleme öğretiminin üç aşamada gerçekleştirilebileceğini belirtmekte ve bu aşamaları şu şekilde ortaya koymaktadır:

1. *Dinleme öncesi etkinlikler:*

- Tanıtma
- Kestirme
- Sahnenin oluşturulması
- Yeni sözcüklerin öğretimi
- Amaçlı dinleme

2. *Dinleme anındaki etkinlikler:*

- Öğretmenin metni yüksek sesle okuması, öğrencilerin kitaplar kapalı dinlemeleri
- Öğrencilerin metni dinlerken farklı ton ve vurgulamalara dikkat etmeleri
- Öğrencilerin soruları cevaplandırmalarında kullanmak için not almaları

3. *Dinleme sonu etkinlikler:*

- Dinlenen metne yönelik sorulara cevaplandırılır.
- Dinlenen metnin özeti çıkarılır.
- Dinlenen bir hikâyenin sonunun tamamlanması yapılır.
- Metni resimle ifade etmeleri istenir.
- Resimlerin olay akışına göre sıralanması istenir.
- Dinlenenleri yazma etkinliklerine yapılır.
- Duyulan eksik cümleler tamamlanır.
- Dinlenen metne uygun başlık önerilir.
- Metinde boş bırakılan yerleri doldurma çalışmalarına yer verilir.
- Bu çalışmalarda dinleme becerisinin gelişip gelişmediği, çağdaş ölçme ve değerlendirme çalışmalarıyla desteklenmelidir.

Türkçe öğretim programında dinleme becerisi ve kazanımları

Millî Eğitim Bakanlığı Türkçe Öğretim Programı'nda ölçme ve değerlendirme yaklaşımı ile ilgili eğitimcilerin işlevine değinmiş ve aşağıda değinilen bazı değerlendirme ilkelerinin altını çizmiştir (MEB, 2019):

- Ölçme değerlendirme uygulamaları öğretim programıyla örtüşmelidir.
- Eğitimde bilişsel, duyuşsal ve devinsel bütünlük anlayışıyla ölçülmelidir.
- Çoklu ölçme değerlendirme temeldir.
- Öğrencilerin gelişim özellikleri süreç boyunca gözlemlenerek ölçülüp değerlendirilmesi esastır.

Öğrenme sürecinde yapılacak ölçme ve değerlendirme uygulamaları; kazanımların ve sınıf düzeylerine göre belirlenen kazanımların karşılığı olan bilgi, beceri ve tutumların ne ölçüde kazandırıldığının görülmesini sağlar. Bu bakımdan öğrenme süreci boyunca yapılacak süreç ve sonuç odaklı ölçme değerlendirme çalışmalarının, ilgili beceri alanının kazanımlarını dikkate alarak yapılmasında yarar vardır.

DİNLEME/İZLEME BECERİSİNİN ÖLÇÜLÜP DEĞERLENDİRİLMESİ

Türkçe öğretim programında işaret edilen ölçme ve değerlendirme yaklaşımı, öğrencilerin dili kullanabilme yeterliklerinin belirlenmesi sürecinde sonuç değerlendirme yanında süreç değerlendirme uygulamalarına da yer verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda Türkçe derslerinde diğer dil becerilerinde olduğu gibi öğrencilerin dinleme/izleme becerisine yönelik gelişim durumunun belirlenmesinde süreç içerisinde sergilediği performans ve gösterdiği gelişim seyrine bakmak gerekir. Öğrencilerin öğrenme sürecinde gösterdiği performans ve gelişim seyrine bakılırken temel belirleyici, bulunan sınıf düzeyine göre öğretim programında yer verilmiş ilgili alan kazanımlarıdır. Bundan dolayı, dinleme/izleme becerisine ait kazanımların

kazandırılması sürecinde gerçekleştirilen eğitim etkinlikleri ve etkinliklerin eğitsel değerinin ortaya konulmasında başvurulacak ölçme ve değerlendirme uygulamalarında dinleme/izleme becerisine ait kazanımların ölçüt alındığı ölçme araçlarının kullanılması gerekmektedir.

Dinleme, anlamanın en önemli unsurlarından biri olarak hayatımız boyunca kullanırız. Dinleme becerisinin geliştirilmesi ile ilgili uygulama çalışmalarıyla bu beceri düzeyinin ölçülmesinde kullanılan çalışmaları birbirinden ayırmamız gerekmektedir. Dil becerisinin ölçülmesi son derece zor ve karmaşık bir çalışmadır (Yalçın, 2002). Öğretmenlerin, her alanda olduğu gibi, öğrencilerin dinleme becerilerini geliştirmeye çalışması ve onların belirlenen davranışları (dinleme becerilerini) kazanıp kazanmadıklarını belirlemesi gerekmektedir. Bunun için öğretmen önceden belirlediği (hazırladığı) ölçme araçlarını kullanmalı; bu yolla elde ettiği sonuçları değerlendirmelidir (Yangın, 2002: 82).

Dinleme/İzleme Becerisine Yönelik Performansın/Kullanım Yeterliğinin ve Gelişim Durumunun Belirlenmesi

Dil becerileri arasında dinleme becerisi, gerçekleşme aşamaları bakımından diğer becerilere göre farklılık göstermektedir. Bireyin bilişsel becerileri yanında duyuşsal yeterlikleri de dinlemenin gerçekleşmesi sürecinde devreye girmektedir. Bu durum dinleme becerisini ölçme ve değerlendirme çalışmalarına da yansımakta; dinlemenin gerçekleşmesinde etkili unsurların dikkate alınmasını gerektirmektedir. Öğrencilere dinleme becerisine yönelik olarak belirlenen kazanımları kazandırmak amacıyla gerçekleştirilen etkinliklerde öğrencinin aktif katılımcı olduğu öğrenme sürecinin etkili bir şekilde planlanıp yürütülmesi gerekmektedir. Dinleme becerisini kazanma ve etkili bir şekilde kullanabilme yeterliğinin ölçülüp değerlendirilmesinde de aynı kazandırma uygulamalarında olduğu gibi öğrenme sürecinin esas alınması gerekmektedir. Çünkü dinleme becerisini kazandırma sürecinde öğrenciler öğretmen rehberliğinde etkinliklere katılmakta ve sürecin aktif birer üyesi olarak yeterliklerini sergilemektedir. Öğrenci aktivasyonuna dayalı olarak ilerleyen öğrenme sürecinin ölçme ve değerlendirmeye de zemin olması yapılacak değerlendirmenin de amaca hizmet etmesini sağlayacaktır. Bundan dolayı dinleme becerisinin değerlendirilmesinde alternatif ölçme araçlarının kullanıldığı süreç değerlendirme anlayışıyla hareket edilmesi gerekmektedir.

Öğrenme süreci boyunca gerçekleştirilen sınıf içi ve sınıf dışı etkinliklerde sergiledikleri çalışmalar bağlamında yapılan ölçme değerlendirme uygulamalarıyla öğrencilerin dil becerilerine yönelik gelişimleri tespit edilebilir. Yangın (2002), süreç değerlendirme anlayışı ile yapılacak ölçme ve değerlendirme uygulamaları konusunda şu açıklamaları yapmaktadır: Değerlendirme yapmanın bir yolu da öğretmenin sınıf içinde yaptığı gözlemlerdir. Öğretmen, sınıf içi etkinlikler sırasında öğrencileri sürekli olarak izler. Bu izleme, söz konusu davranışların kontrol edilmesine dönük bir izlemedir. Bunun için öğretmen, o derste dönem boyunca ya da yıl boyunca öğrencilere kazandırmayı planladığı davranışları (becerileri) belirler. Bir boyutunda bu davranışların, diğer boyutunda da öğrencilerin isimlerinin yazıldığı bir çizelge hazırlar. Öğretmen, etkinlikler sırasında öğrencilerin dinlerken uyulması gereken kurallar ve dinlediğini anlama becerisi ile ilgili davranışları istenen şekilde gösterip göstermediklerini kontrol eder. Bu kontroller sırasında öğretmen, her öğrenci hakkında bilgi toplamış olur ve bu bilgileri, öğrencilerin söz konusu beceriyle ilgili hangi düzeyde olduklarının belirlenmesinde kullanır. Öğretmen, öğrencilere dinleme becerisinin hedef davranışlarıyla (kazanımlarla) ilgili alıştırmalar yaptırdıkça her öğrencinin gelişimiyle ilgili bulunduğu düzeyi çizelgesine işaretler. Böyle bir uygulama, öğretmenin, öğrencilerin ihtiyaçlarına göre ders hazırlamasını ve böylece daha verimli olmasını mümkün kılar. Öğretmen bu işlemi, çizelge hazırlayıp kayıt ederek yaparsa daha formal hâle getirebilir. Kişisel raporlar, kontrol listeleri ve notlama gibi farklı yollarla (ölçme araçlarıyla) da bu uygulamayı gerçekleştirebilir (s. 82).

Performansa dayalı değerlendirmede derinlemesine anlama, bilgi ve becerilerin kazanılmasına odaklanılmakta, öğrencilerden kazanılan bilgi ve becerileri uygularken anladıkları şeyleri sergilemeleri beklenmektedir. Performansa dayalı öğrenmenin temeli öğrencilerin bir şeyi derinlemesine anlayabilmelerinin gelişimini içermektedir. Buradaki fikir öğrencileri uzun bir süreç içerisinde uygulamalı alıştırmalara anlamlı bir şekilde dâhil etmektir. Bu şekilde öğrencilerin anlamaları, geleneksel değerlendirme yöntemlerine ve kâğıt-kalem sınavlarına nazaran daha zengin ve yoğun olmaktadır (McMillan, 2015: 265).

Bir faaliyeti tanımlamak için öğrencilerin farklı alandaki bilgilerini, becerilerini uygulamaları gerektiğinde, performans değerlendirmesi yapılması gerekmektedir. Performans değerlendirme süreci, önceden tanımlanmış ölçütlerle öğrencinin bir beceriyi ne düzeyde gerçekleştirdiğini değerlendirme etkinliklerini kapsar (Nitko 2001, akt. Bıçak, 2014: 199).

Anlama alanına ait becerilerin ne düzeyde geliştirilebildiği, öğrencinin gösterdiği performansı süreç değerlendirme anlayışıyla hareket edilerek ve bu anlayışın gerektirdiği ölçme araçlarını kullanarak belirlenir. Bu bakımdan öğrencilerin görevlendirildikleri etkinliklerde gösterdikleri performans, süreç değerlendirmeyle yapılmalı ve öğrenciler hakkında kanaat oluşturulmalıdır (Göçer, 2008). Öğrenme sürecinde gerçekleştirilen etkinlikler üzerinden öğrencilerin dinleme becerisinin gelişimi ve yeterliği değerlendirilirken öğretmenlerin süreci işlevsel ve verimli kılacak planlamayı yaparken dinleme becerisinin geliştirilmesi ve değerlendirilmesine zemin olabilecek şekilde olmasına dikkat etmesi gerekir.

Göçer (2007), süreçte öğrencilere yaptırılacak (ve dinleme becerisinin geliştirilmesi ve değerlendirilmesinde işe koşulabilecek) dinleme, izleme ve gözlem etkinliklerinden bazıları şu şekilde sıralanmaktadır (s. 21-22):

- Bilimsel gözlem, araştırma ve inceleme gezileri yoluyla deneyimler kazanma.
- Tiyatro, sinema, şiir dinletisi, konser vb. etkinliklere katılma.
- Konferans, açık oturum izleme; münazara çalışmalarına katılma.
- Bilgi ve tecrübe edinmek amacıyla kaynak kişilere başvurma.
- Dinleme etkinliklerini soru-cevap tekniği ile çeşitlendirme.
- Gözlem, araştırma ve inceleme sonuçlarını rapor etme.
- Dinlediklerinden not almaya çalışma.
- Öğrencilere dinlemeleri için metinler okuma, dinleme sırasında ve sonrasında öğrencilerin soru sorup cevap vererek etkin katılımını sağlama, dinlediklerinden anladıklarını sözlü ve yazılı anlatmalarına imkân tanıma.

Dinleme becerisinin ölçülüp değerlendirilmesinde dinlenenleri hatırlamadan dinledikleri ile ön bilgilerini kullanarak yeni ve özgün düşünceler ortaya koyabilmeye kadar farklı düzeyde bilişsel yeterlikleri ölçen sorular kullanılmaktadır. Öğrencilerin bilgiye sahip olması yanında bilgiyi etkili ve yerli yerince kullanmanın yararına inanması elde edilecek sonuç açısından önemlidir. Bu açıdan anlayış ve kavrayış yanında yaklaşım ve tutumlar da öğrenci kazanımlarına ulaşılmasında etkilidir. Bu durumda bilişsel öğrenmeler yanında duyuşsal ve devinişsel yaklaşımlar da dikkate alınmalıdır. Bunun yanında öğrencilerin dinlediklerini anlama durumlarını belirlemede duyuşsal ve devinişsel alanlara yönelik farklı içerik ve düzeyde yeterlik alanlarına yönelik değerlendirme araç ve yöntemler kullanmak gerekir (Göçer, 2018: 214-215). Bu konuda Çepni (2007) şunları söylemektedir: Performans değerlendirme yaklaşımı kullanılarak öğrenmenin bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor boyutlarındaki gelişmelerin üçü birden yoklanabilir. Bu yaklaşımın diğer avantajı da öğrencinin ezberci mi, yaratıcı mı olduğunu, öğrenmenin işlemsel mi kavramsal mı gerçekleştiğinin belirlenmesine fırsatlar sunmasıdır (s. 196).

Dil becerilerinin gerçekleşme süreçleri farklı bilişsel, duyuşsal ve devinişsel becerileri gerektirdiği için değerlendirme sürecinde de beceriler farklı boyutlar dikkate alınarak değerlendirme yapılması gerekmektedir. Dinleme becerisini kazanma ve yeterli bir şekilde kullanmada bilişsel

yeterlik yanında duyuşsal beceriler de göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Tekin'in (2004) bu konuda dile getirdiği şu tespit dikkate değerdir: Bu denli önemli olmasına karşın, öğretim sürecinde, öğretmenlerin, duyuşsal öğrenmelerin gerçekleştirilmesi ve ölçülmesi üzerinde pek durmadıkları da bir olgudur. Duyuşsal alandaki öğrenmeler, genellikle, kişinin yetenekleriyle çevresi arasındaki yaşam boyu etkileşimin ürünleridir. Duyuşsal davranışların ölçülmesinde çoğu kez, şu üç yoldan biri tutulur: (1) Uzmanlar tarafından geliştirilmiş ölçekler (ilgi ve tutum ölçekleri gibi). (2) Kişileri gerçek yaşam durumlarında gözlemleyerek onların belli durumlardaki davranışlarını kaydetme. (3) Öğrencilerin kendi duyuşlarını, ilgilerini, tutumlarını sözlü ya da yazılı olarak rapor etmeleri (s. 209-210). Dinleme becerisini kazandırma ve kullanma süreçleri dikkate alındığında yukarıdaki yollardan en işlevsel ve amaca uygun olan seçeneğin ikinci seçenek olduğu söylenebilir.

Dinleme becerisinin değerlendirilmesinde dinlenen konuşma veya metinle ilgili olarak hatırlama, kavrama, analiz, sentez, yaratma gibi bilişsel yeterliklerin yanı sıra alma, tepkide bulunma, değer verme gibi duyuşsal yeterliklerle uyarılma, hazır olma beceriye dönüştürme gibi devinışsel yeterliklerin de dikkate alınması gerekmektedir. Dinleme becerisi, kapsamı bakımından bilişsel, duyuşsal ve devinışsel alanlara dâhil olduğundan bu becerinin ölçülüp değerlendirilmesinde alternatif ya da tamamlayıcı olarak nitelendirilen birden çok değerlendirme aracının kullanılması da zorunluluk hâlini almaktadır (Göçer, 2018: 215).

Dinleme becerisinin gelişim durumunun belirlenmesi amacıyla yapılacak değerlendirmede duyuşsal alanın aşamalarına yönelik becerilerin süreç boyunca gözlemlenmesi, gözlem sonuçlarının alternatif araçlar aracılığıyla kayda geçirilmesi ve karar verilip kanaat oluşturulması tercih edilebilir.

Dinleme becerisinin değerlendirilmesinde dikkate alınabilecek bir alan: duyuşsal alan

Duyuşsal alan basamak ve becerileri (Tekin, 2004: 211):

- *Alma*: farkında olma, almaya açıklık, kontrollü-seçici dikkat.
- *Tepkide bulunma*: tepkide uysallık, tepkiye isteklilik, tepkiye doyum.
- *Değer verme*: bir değeri kabullenme, bir değeri yeğleme, bir değere adanmışlık.
- *Örgütlenme*: bir değer kavramsallaştırılması, bir değer sistemi örgütlenme.
- *Bir değerler bütünüyle nitelenmişlik*: genelleşmiş örüntü, nitelenme.

Başol (2013), duyuşsal alan kazanımlarının ölçülmesinde; drama (rol oynama), tutum ölçekleri, iş birliğine dayalı öğrenme ortamları, öğrenci değerlendirme formu, öz değerlendirme formu, grup ve akran değerlendirmeleri yapılabileceğini ifade etmektedir (s. 100-109).

Dinleme becerisinin ölçülmesi kimi zaman zor ve karmaşık bir süreç olarak değerlendirilir. Dinlemenin ses ve anlamaya dayalı, somut bir süreç, ölçülmez bir beceri olduğu yönünde yargılar vardır. Oysa dinleme becerisi tek başına bireyin yanıtlaması istenecek bir grup soru türüyle ölçülebileceği gibi, grup içinde ve diğer becerilerle birleştirilmiş şekilde de ölçülebilir. Örneğin, öğrencinin bilişsel stratejileri kullanmasını sağlayarak ölçme ve değerlendirme yapılabilir. Tahmin etme, transfer etme, görselleştirme gibi stratejileri aktif hâle getirerek dinleme becerisi ölçülebilir. Öğrencinin bir metni dinledikten sonra, dinlenen metinle ilgili yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ya da açık uçlu sorularla anlama-kavrama düzeyleri ölçülebilir. Öğrencinin dinleme yaptığı esnada not almasının istenmesi, aldığı notlar yardımıyla cevaplandırılması istenen soruları cevaplandırması da dinleme becerisinin ölçülmesinde ileri düzeyde anlama-kavrama ve uygulama gerektiren ölçme türlerinden biridir (Yaman, 2015: 328-329).

Öğrencinin dinleme becerisini kazanıp kazanmadığını tespit etmek için bazı yollara başvurulabilir (Calp ve Calp, 2016: 99):

- İçinde doğru bilgilerin yer aldığı bir cümleyi bilinçli olarak değiştirip yanlış bilgilerin verildiği hâle getirerek tekrar edip itiraz etmelerini beklemek (İtiraz edenler dikkatli dinliyor demektir.).
- Daha önce doğru olarak bildikleri bir konuyu bilinçli olarak yanlış ifade ederek tepkilerini ölçmek (İtiraz eden, tepki gösterenler hem dikkatli dinliyor hem de konuyu biliyorlar demektir.).
- Bir fıkra anlatıp öğrencilerden anladıklarını kendi cümleleriyle anlatmalarını istemek.
- Kısa, düşünceye dayalı bir yazıyı okutup ana fikrini ve yazarın vermek istediği mesajı sormak.
- Anlatılan olayı özetlemelerini istemek.

Dinlediğini anlama becerisini ölçen bir testte aşağıdaki özelliklerin bulunmasına dikkat edilmelidir (Yangın, 2002: 85):

- Testte kullanılacak metin, öğrencilerin dikkatlerini çekecek nitelikte olmalıdır.
- Metinde kullanılan sözcük dağarcığı (kelime kadrosu), öğrencilerin düzeylerine uygun olmalıdır.
- Metin, test soruları ve seçenekleri, öğrencilerin hatırlama kapasitelerini ön plana çıkarmayacak uzunlukta (üst düzey bilişsel yeterliklerini kullanmayı gerektirecek hacim ve yoğunlukta) olmalıdır.

Dil becerisinin ölçülmesi amacıyla şarkı dinletme çalışması yaptırılıp, daha sonra şarkının sözleri içinden anahtar söz grupları çıkarılarak, öğrencinin şarkıyı dinlerken bu boşlukları doldurması istenebilir. Zaman zaman dikte yönteminin de kullanılması ile öğrencilerin dinleme becerilerindeki gelişmeleri ölçülebilir (Yalçın, 2002: 129).

Dinleme Becerisinin Ölçülüp Değerlendirilmesinde Kullanılabilecek Ölçme Araçları

Dinleme/izleme becerisinin gelişim ve kullanım durumlarının belirlenmesinde başvurulacak ölçme araçları ve değerlendirme teknikleri, bu becerinin sergilenmesi sürecinde dinleme/izleme öncesi, dinleme/izleme sırası ve dinleme/izleme sonrası ortaya konulması beklenen birtakım yetenek ve yetkinliklerin durumunu ortaya koyabilecek içerik ve yapıda olması gerekir. Bu çerçevede öğrencilerin dinleme becerisine yönelik gelişim durumlarının ve bu beceriyi kullanabilme yeterliklerinin belirlenmesinde; sınıf düzeyine göre bu beceri için belirlenen kazanımları, dinleme becerisinin sergilenmesinde etkili olan iç dinamikleri ve dinleme sürecinde etkili olan diğer değişkenleri karşılayan ölçütlerin yer aldığı ölçme araçlarının kullanılması gerekir. Diğer bir ifade ile öğrencilerin dinleme/izleme yetkinlik ve yeteneklerinin değerlendirilmesi veya yeterlik durumunun belirlenmesinde kullanılacak ölçme araçları; ilgili becerinin amacı, kapsamı, hedeflenen kazanımları, gelişme süreci, yeterlik boyutları, boyutların içerdiği becerileri ve bu becerileri kullanım yeterlikleri vb. unsurlar göz önünde bulundurulmalı ve bütün bu unsurları karşılayan ölçütlerden oluşturulmalıdır.

Öğretmenler eğitim ortamlarında uygun ortam hazırlayarak öğrencilerin öğrenmelerine nasıl önem veriyorlarsa, süreç içerisinde onların öğrenme durumlarını belirleyebilmek için süreç ve sonuç değerlendirme çalışmalarına da o kadar önem vermek zorundadırlar. Bunun için süreçte farklı değerlendirme yöntem ve araçların işe koşulması gerekir (Göçer, 2019: 52).

Günümüzde eğitimin tüm alanlarında olduğu gibi dil becerilerinin gelişim durumunun ve beceri kullanım yeterliklerinin belirlenmesinde süreç değerlendirme yaklaşımı çerçevesinde gerek öğretmen gerekse öğrencilere yönelik bazı ölçme ve değerlendirme araçları bulunmaktadır. Kontrol listeleri, gözlem kayıtları, çalışma yapıtları, akran ve öz değerlendirme formları bu kapsamda ilk akla gelen ölçme araçlarındandır. Fakat özellikle iletişimsel dil becerilerinin gelişim durumunun ve beceri kullanım yeterliklerinin belirlenmesinde en uygun olan ölçme aracı, amaçlı, bilinçli ve sistematik olarak hazırlanan ve tüm süreci en ince ayrıntısına kadar dikkate almayı sağlayan dereceli puanlama anahtarlarıdır. Aşağıda dinleme becerisinin değerlendirilmesinde kullanılabilecek ölçme araçlarına değinilmekte ve özellikle dereceli puanlama anahtarı üzerinde durulmaktadır.

Kontrol listeleri

Performans değerlendirmede yaygın olarak kullanılan araçlardan biri olan kontrol listeleri en genel anlamda, bir dizi performans ölçütünün yazılı olduğu listeyi ifade eder. Kontrol listeleri, performansın niteliğini ya da davranışın gözlenme sıklığının belirlenmesinde basit bir evet/hayır, var/yok biçiminde bir karar vermeye yarar (Sax 1997, Thorndike 2005, Airasian ve Russel 2008, akt. Gültekin, 2012: 261-262).

Kontrol listesi; davranışların, özelliklerin, hareketlerin listelerini oluşturarak hangilerinin kontrol edilip edilmeyeceğinin belirlenmesidir. Bu süreçte kesin adımların bir öğrenmeyi performansa dönüştüren öğrenciyi değerlendirmek için kullanılır. Kontrol listesi oluşturulurken şu hususlara özen gösterilmelidir (Bıçak, 2014: 212):

- Her performansın düzeyini açıkça tanımlamak ve listelemek.
- Öğrencilerin yaptıkları tipik hataları listelemek.
- Uygun işlem basamaklarını ve muhtemel süreç hatalarını belirlemek ve listelemek.

Çalışma yaprakları

Öğrencilerin süreç içerisinde dinlenileni/izlenileni anlama, anladıklarını yazılı olarak ifade edebilmesi için etkinliklere bağlı olarak bütünleyici veya tamamlayıcı bir araç olarak çalışma yaprakları işe koşulmaktadır. Çalışma yaprakları bir yandan öğrencilerin öğrenmelerinin kalıcılığına uygun bir zemin sunarken diğer yandan öğrenmelerin yeterliğinin ortaya konulmasında da bir değerlendirme aracı işlevi görmektedir.

Türkçe derslerinde bir dil becerisi olarak dinleme becerisini kazanma, gelişim durumu ve kullanabilme yeterliğinin belirlenmesinde uygulanabilecek ölçme değerlendirme çalışmaları çerçevesinde kullanılabilecek ölçme araçları arasında işlenecek dinleme metniyle ilgili etkinlik başı, etkinlik süreci ve etkinlik sonu sorulardan oluşan çalışma yaprakları kullanılmasında yarar vardır. Çalışma yapraklarında yer verilecek soruların hatırlamadan yaratma basamağına kadar farklı bilişsel yeterlikleri gerektiren düzeylerde olmasına özen gösterilmelidir. Örneğin; etkinlik süreci içerisinde kullanılacak soruların metin içi kavrama, metin dışı ilişkilendirme ve metinler arası anlam kurma; etkinlik sonu çıkarım yapmayı gerektiren açık uçlu soruların tercih edilmesi gibi farklı bilişsel düzeyde olması gerekir.

Gözlem kayıtları

Gözlem kayıtları, öğretmenin gözlemlediği bireysel, önemli öğrenci davranışlarının yazılı hâle getirilmesi olarak adlandırılmaktadır. Gözlemler kontrollü ya da kontrolsüz/doğal biçimde yapılabilir. Performans değerlendirme araçları içinde gözlem kayıtları oldukça öznel bir yaklaşım sunar (Gültekin, 2012: 259-260).

Gözlem tekniği, bireysel veya grup etkinliklerinde tamamlayıcı değerlendirme etkinliklerinin uygulandığı ortamlarda öğrencilerin gözlemlenebilir her türlü performansını izlemek ve değerlendirmek amacıyla kullanılabilir. Gözlem tekniği, öğrenci performanslarını kısa not şeklinde anlık kaydetmede kullanışlı olabilir (Bahar vd., 2012: 115).

Öğrenme sürecinde öğrencilerin etkinliklere katılımları ve sergiledikleri performanslara yönelik olarak oluşturulan gözlem verileri, sınıftaki her öğrencinin isminin ayrı bir sayfada yer aldığı gözlem defterine veya öğrenci isimlerine yönelik oluşturulan gözlem kartlarına işlenebilir.

Öğrenen Özerkliği Bağlamında Dinleme Becerisinin Değerlendirilmesi

Performans dayanaklı çeşitli etkinliklerde öğretmen merkezli değerlendirmelerin yanı sıra öğrencilerin değerlendirme sürecine katıldıkları yöntemlere de sıklıkla başvurulmaktadır. Bu yöntemler, öğrencinin arkadaşının performansını değerlendirmesi - akran değerlendirme, grup

üyelerinin çalışmalarını değerlendirmesi ve öğrencinin kendini değerlendirmesi - öz değerlendirmedir (Gültekin, 2012: 271).

Günümüzde ölçme ve değerlendirme yaklaşımı içerisinde öğrencilerin değerlendirme sürecine katılmaları ve süreçteki öğrenci yeterliğine yönelik görüş ortaya koymasına imkân tanınmaktadır. Bu bağlamda öğrenme sürecinde öğrencilerin dinleme becerisini kullanabilme yeterliklerinin değerlendirilmesinde kendi görüşlerine ve akranlarının değerlendirmelerine başvurulması değerlendirme çalışmaları içerisinde bir uygulama biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğrencilerin gerçekleştirilen etkinlikler sonrası hedeflenen kazanımlara ne oranda ulaştıklarının ya da geliştirilmesine çalışılan dil becerisine yönelik kazanımları beceri açısından nasıl sergilediklerinin değerlendirilmesinde öğretmenin yanında öğrenciler de sürece dahil edilmektedir. Bu uygulama biçimi öğrencilerin öğrenme süreçlerine daha bilinçli ve aktif katılımlarını sağlama yanında hedef beceriye yönelik yeterliklerin kazanılması ve sergilenmesine de önemli fırsatlar sunmaktadır.

Öz değerlendirme

Öğretmenin, öğrenciler hakkında (hedeflenen kazanımlar ve bu kazanımlara yönelik beceriler açısından) kanaat oluşturmada önce başvuracağı bazı dokümanlardan biri de öğrencilerin kendi performanslarına yönelik görüşleridir. Öğrenciler (ilgili konu ya da becerinin kullanımına yönelik olarak) başarımlarını 'Kendini Değerlendirme Formu' aracılığıyla belirtirler (Göçer, 2008: 12).

Öz değerlendirme ile öğrencinin, neleri öğrendiğini veya hangi alanlarda problemlerinin olduğunu belirlemesi, gözden geçirmesi, gelişimlerinin farkında olarak yaptıklarının sorumluluğunu taşıması amaçlanır. Etkin bir öz değerlendirme, öğrencilerin kendilerine olan güvenlerini ve yeteneklerini geliştirmeleri ve öğrendiklerinin farkında olmaları için son derece önemlidir. Öz değerlendirmenin önemi, öğrenciler tarafından anlaşılmadığı sürece bu etkinliğin tanılayıcı veya ölçme amaçlı kullanılması fazla bir şey ifade etmez. Bu nedenle öğretmenlerin öz değerlendirmenin önemi ile ilgili olarak bir tartışma ortamı yaratması ve bu yaklaşımın önemini öğrencilerin açık bir biçimde farkına varmasını sağlaması gereklidir. Başlangıçta öğrencilerin deneyimsizliği nedeniyle öz değerlendirme yanılgılara neden olabilir. Bazı öğrenciler gereğinden fazla eleştirel veya duyarlı olabilir. Yine de öğrenciler öğretmenlerinin rehberliğinde (kolaylaştırıcı ve yol gösterici rolünde) daha fazla deneyim kazandıkça verdikleri kararlar daha doğru olacaktır (Bahar vd., 2012).

Kutlu vd. (2014), öğrenci başarısının izlenmesi ve geliştirilmesinde önemli role sahip olan öz değerlendirmenin öğretim sürecine katkılarını literatürden derleyerek şu şekilde özetlemişlerdir (s. 95-96): Öğrenciler;

- Kendilerine nesnel bir gözle bakarlar.
- Olaylara farklı açılardan bakıp eleştirebilirler.
- Güçlü ve zayıf yönlerinin farkına varırlar.
- Öğrenme sürecine daha çok katılırlar.
- Karar verme, eleştirel düşünme, sorun çözme gibi üst düzey düşünme becerilerini geliştirirler.
- Öğrenmeye karşı güdülenerek akademik başarılarını yükseltirler.

Akran değerlendirme

Akran değerlendirme öğrencilerin akranı oldukları diğer öğrencilerin performanslarını değerlendirmeleridir. Süreç değerlendirmede akran değerlendirme, ürünün ortaya konulduğu üretim aşamasının değerlendirilmesi şeklinde uygulanmakta olup genellikle öz denetim, organizasyon becerileri, araştırma becerileri, iletişim becerileri, entelektüel beceriler vb. içeren öğrenci çalışmalarının değerlendirilmesinde etkilidir (Temizkan, 2009: 105). Akran

değerlendirmede öğrenci kendi yaşlıları tarafından grup çalışmasına etki edebilecek kişisel ve sosyal beceriler bakımından değerlendirilir (Başol, 2013: 109).

Akran değerlendirmesi, öğrencilerin çalışmalarda ortaya koydukları başarımları belirlemede kullanılabilir. Çoklu ve tekli seviyede gerçekleştirilebilecek bu değerlendirmede en etkin yol birden fazla değerlendirmecinin bir çalışmanın her elemanını veya bileşenini değerlendirmesidir (Bahar vd., 2012: 138).

Grup değerlendirme

İş birliğine dayalı öğrenme faaliyetlerinin birçoğunda grup çalışması vardır. İş birliğine dayalı öğrenme, öğrencilerin oluşturduğu küçük grupların ortak öğrenme amaçlarını en üst düzeyde gerçekleştirmek amacı ile çalışma esasına dayalı bir öğrenme ve öğretme tekniği olarak tanımlanabilir. İş birliğine dayalı öğrenmede öğrenciler yapılandırılmış bir etkinlikte, küçük bir grupta birlikte çalışırlar. Grup içerisindeki her birey kendi işinden ve grubun bütününden sorumludur (Bahar vd., 2012).

Grup değerlendirmenin yapısı gereği hem öz değerlendirmeyi hem de akran değerlendirmeyi içinde barındıran katılımcı bir yaklaşım olduğunu ifade eden Kutlu ve arkadaşları, grup değerlendirme ile ilgili olarak şu açıklamayı aktarmaktadırlar: Bir grup öğrencinin, iş birliği içerisinde yürüttükleri çalışmalar kapsamında yapılır. Grup değerlendirme, grubun genel olarak ne kadar başarılı olduğu ve bu başarıda grup üyelerinin ne düzeyde katkısının olduğuna ilişkin gruptaki öğrencilerin belirlemelerini içerir (Race 2001, akt. Kutlu vd., 2014: 105).

Dereceli Puanlama Anahtarı

Dereceli puanlama anahtarları, öğrencilerin bir alana yönelik yeterlik ve tutumlarının, bilişsel, duyuşsal, devinsel ve dilsel becerilerle ilgili yetkinlik durumlarının, bir çalışma çerçevesinde ortaya koydukları ürünlerin veya sergilemeleri gereken performansların, birtakım boyutlara ayrılarak farklı açılardan görünümünü ortaya koymak amacıyla kullanılan ölçme araçlarıdır. Öğrencilerin gerçekleştirdikleri çalışmaların alt yapısını oluşturan bilgi, beceri, tutum gibi alanlarla ilgili yeterlik ve yetkinliklerin ve sonuçta sergiledikleri performansın veya ürettikleri ürünlerin ayrıntılı pratik bir şekilde değerlendirilmesinde tercih edilecek en kullanışlı araç dereceli puanlama anahtarlarıdır.

Dinleme becerisinin öğrencinin kendi başına dinlediğini anlama-kavrama-uygulama gibi taksonomileri ölçmesi beklenirken, bir başka yol da dinledikten sonra, konuşarak karşılık vermesi, yazarak reaksiyon göstermesi ya da grup içinde tartışmasını istemek (gözlemek) gibi diğer becerilerle bütünleştirilmiş bir şekilde değerlendirme yapılabilir. Bu durumlarda, dinleme becerisinin ölçülmesinde, öğretmenin kullanabileceği en iyi değerlendirme araçları dereceli puanlama anahtarı ve kontrol listesidir (Yaman, 2015).

Dereceli puanlama anahtarı, öğrencilerin çalışmalarını veya ürünlerini analiz etmek için öğretmen tarafından ya da diğer bir değerlendirici rehberliğinde geliştirilmiş, tanımlanmış puanlama tasarımıdır. Dereceli puanlama anahtarları, öğrencilere yaptıkları çalışmaların hangi ölçütlere göre değerlendirileceğini ve performanslarının hangi düzeydeki puana denk geleceğini gösteren puanlama araçlarıdır. Bu sayede öğrenciler puanlama sonunda, bulundukları başarı durumunu ve ulaşmaları gereken başarı (yetkinlik) düzeyini görebilmektedir. Dereceli puanlama anahtarlarında, nesnel bir değerlendirme için performansın gerçekleşebileceği çeşitli kalite düzeyleri belirlenmekte ve tanımlanan her performans düzeyi için puan verilmektedir (Kutlu vd., 2014).

İyi hazırlanmış bir dereceli puanlama anahtarı, öğrencilerin gerçekleştirmeyi hedeflediği çalışmaların başlangıcından sonuna kadar tüm süreci kapsamalıdır. Dereceli puanlama anahtarlarının yönerge ve yönlendirmelerden, ölçütlere, beklenen performanstan performansın

yeterliğini gösteren derecelere kadar tüm özellikleri dikkate alınarak hazırlanmış olmalıdır (Göçer, 2015: 50).

Farklı performans seviyelerinin nasıl tanımlandığının ortaya konulmasıyla rubrik hazırlamaya başlanır. Bu size kullanılması gereken aşamaların doğası ve sayısı hakkında bir fikir verir. Aynı zamanda, değerlendirilecek alandaki performansın diğerleri tarafından nasıl anlatıldığına ve puanlandığına dair örnek olur. İyi ölçütler oluşturabilmek için, ürün ya da performansın en önemli boyutlarını veya özelliklerini tanımlayarak işe başlamak gerekir. Bu, öğrenci yeterliği için gerekli özelliklerin özetidir. Bu boyutların eğitimsel hedefi yansıtması yanında performansın öğretilebilir ve gözlemlenebilir boyutlarını da yansıtması gerekir (McMillan, 2015).

Öğrencilerin dinleme becerisini kullanabilme yeterliği ve gelişim durumunun belirlenmesinde gözlem formu, kontrol listesi veya amaca hizmet edebilecek başka ölçme araçlarının kullanılabilmesi yanında *genel* ve *göreve özel* geliştirilebilecek *analitik* ve *bütünsel dereceli puanlama anahtarları* kullanılabilir. Dinleme becerisinin değerlendirilmesinde kullanılacak en ideal ve eğitsel olan ölçme aracı göreve özel analitik dereceli puanlama anahtarlarıdır.

Dinleme becerisinin değerlendirilmesinde boyut ve içeriği farklı ölçek ya da form şeklinde olan ölçme araçları hazırlanarak kullanılabilir. Aşağıda göreve özel geliştirilecek analitik (ya da yarı analitik yarı bütünsel) ve bütünsel dereceli puanlama anahtarı örnekleri yer almaktadır.

Tablo 1. *Dinleme Becerisinin Değerlendirilmesinde Hazırlanabilecek Genel ya da Göreve Özel Analitik Puanlama Anahtarı Ölçütleri ve Boyutlarına Göre Derece İçerikleri**

Ölçütler	Başarı Derecesi ve Açıklaması				Başarı Puanı
	4 (Çok İyi)	3 (İyi)	2 (Orta)	1 (Geliştirilebilir)	
Dinlediklerinin/izlediklerinin konusunu tespit eder, özetler ve sorulan sorulara cevap verir.	Dinleme/izleme becerisi ile ilgili ölçütü tam anlamıyla karşılamaktadır. Ölçütü tüm boyutları ile ilgili neredeyse hiç eksiklik yoktur. Kabul edilebilir küçük eksiklikler olsa da noksanz denilebilir. (8-10)	Dinleme/izleme becerisi ile ilgili ölçütü iyi seviyede karşılamaktadır. Ölçüt ile ilgili küçük eksikliklerin giderilmesiyle dinleme/izleme becerisiyle ilgili çok daha iyi yetkinliğe ulaşılabilir. (5-7)	Dinleme/izleme becerisi ile ilgili ölçütü normal seviyede karşılamaktadır. Ölçüt ile ilgili bazı eksiklikler giderilirse dinleme/izleme becerisinin etkin kullanılması sağlanabilir. Bu amaçla verilecek öneri ve iyileştirme çalışmalarına ihtiyaç vardır. (3-4)	Dinleme/izleme becerisi ile ilgili ölçütü yeterli seviyede karşılamamaktadır. Ölçüt ile ilgili önemli eksiklikler bulunmaktadır. Eksikliklerin belli bir oranda giderilmesiyle dinleme/izleme becerisinin gereken seviyede kullanılması sağlanabilir. (1-2)	
Dinlediklerinin/izlediklerinin ana fikrini/ana duygusunu tespit eder.	"	"	"	"	
Dinlediklerinde/izlediklerinde başvuru düşünceyi geliştirme yollarını tespit eder.	"	"	"	"	
Dinlediklerinde/izlediklerinde tutarlılığı sorgular.	"	"	"	"	
Dinledikleri/izledikleri ile ilgili görüşlerini bildirir, dinlediklerine/izlediklerine yönelik farklı başlıklar önerir.	"	"	"	"	
Dinledikleri/izledikleri medya metinlerini, amacını ve kaynağını sorgulayarak değerlendirir.	"	"	"	"	
Konuşmacının sözlü olmayan mesajlarını kavrar.	"	"	"	"	

Konuşmanın içeriğine göre uygun ve yerinde tepki verir.	"	"	"	"
Dinlediği/izlediği hikâye edici metinleri canlandırır.	"	"	"	"
(Seçici, yaratıcı, eleştirel, empati kurarak, not alarak vb. dinleme teknikleri kullanarak) dinleme stratejilerini uygular.	"	"	"	"
Toplam Puan				

*Ölçütler, MEB (2019) Türkçe Dersi (İlkokul ve Ortaokul 1-8. Sınıflar) Öğretim Programı'nda yer verilen dinleme/izleme kazanımları esas alınarak oluşturulmuştur.

Tablo 2. Dinleme Becerisini Değerlendirme Ölçeği

Öğrencinin Adı-Soyadı:	Dereceler			
Beceriler (Öğrenciye Kazandırılması hedeflenen yeterlikler)	3	2	1	0
Dinlerken vücudunu uygun ve rahat bir pozisyonda tutma durumu				
Konuşmacının/okuyucunun motivasyonunu bozacak hareketlerden kaçınma				
Konuşmacının motivasyonunu artıracak şekilde vücut dilini kullanma				
Konuşmacıya onay, şaşırtma vb. amaçlı dönüt verme, sözel olmayan davranışlarda bulunma				
Diğer dinleyicilerin dikkatini dağıtacak hareketlerden kaçınma				
Katkı amacıyla uygun bir zamanda söz isteme				
Konuşmacıya konuyla ilgili soru sorma				
Toplam Puan				
Genel Toplam Puan				

*3: Çok iyi 2: Yeterli. 1: Normal. 0: Geliştirilebilir

Başarının ölçülmesi, eğitim çalışmalarında yine eğitici bir etkinliktir. Değerlendirme, öğrenciye başarısını ve eksik yönlerini gösterir; bunları düzeltip tamamlamaya yöneltir (Göğüş, 1978: 225). Göğüş'ün (1978) sıraladığı zihnin nitelikleri ve çalışmalarını içine alan ve aşağıda verilen dinlemenin etkenleri (s. 228), dereceli puanlama anahtarı içerisinde birer ölçüt olarak ele alındığı bir değerlendirme aracı oluşturulabilir ve dinleme becerisinin değerlendirilmesinde kullanılabilir.

Tablo 3. Dinleme Becerisini Değerlendirme Dereceli Puanlama Anahtarı*

Öğrencinin Adı-Soyadı:	Dereceler		
Ölçütler	2	1	0
Konuya olan ilgisi, odaklanma ve dikkati dağıtmadan takibi			
Dinleme nedeninin farkında oluşu			
Dinlemeye beden ve zihin yönünden hazır oluş durumu			
Zihinsel yeterlik durumu			
Genel olarak yetenek (zekâ ve duyma yeteneği) durumu			
Dinlenen konunun sunuluşu (konuya ilgi duymak, konuşana önem vermek)			
Kazanılmış dinleme alışkanlıkları (onay ifadeleri, sözsüz davranışlar...)			
Dinleme tür ve örneklerini kullanma (dikkatli, doğru, eleştirel, seçmeli, duygusal, anlamadan ve yarı dinleme)			
Toplam Puan			
Genel Toplam Puan			

(*Dinlemenin Etkenleri (Göğüş, 1978: 228-229) temel alınarak geliştirilmiştir.) 2: Çok iyi. 1: Normal 0: Geliştirilebilir

Tablo 4. Dinleme Becerisini Değerlendirme Ölçeği*

Öğrencinin Adı-Soyadı:	DERECELER		
	2	1	0
ÖLÇÜTLER			
Dikkatini konuşmacıya yöneltme			
Dikkatini konuşulan konu üzerinde toplama			
Dikkatini konuşma boyunca sürdürme			
Konuşmacının ileri sürdüğü önemli fikirleri yakalama (not alma)			
Konuşmacının, farklı anlamlara gelebilecek sözlerini yakalama (not etme)			
Konuşmacının konuşla ilgili olmayan sözlerini ayırt etme			
Konuşmadaki (eğer varsa) çelişkileri ve tutarsızlıkları bulma			
Konuşmacının ve öteki dinleyicilerin dikkatini dağıtacak söz ve hareketlerden (gereksiz müdahale, yanındakilerle fısıldaşma vb.) kaçınma			
Konuşmacıya, konuşması sırasında dönüt niteliği taşıyan ve sözel olmayan tepkiler gösterme			
Konuşmasını sürdüren konuşmacıya soru yöneltmede, karşı görüş bildirmede önceden söz isteme			
Konuşma sırasında ya da konuşma bitiminde konunun anlaşılmayan ya da yeterince açıklığa kavuşmayan yönleriyle ilgili olarak konuşmacıya soru yöneltme			
Toplam Puan			
Genel Toplam Puan			

*Tekin'in (1980: 83) 'Bir konuşmacıyı, dikkatle ve konuşulanı doğru anlayacak biçimde dinleyebilme.' hedef ifadesi ve 'Hedef ulaşıldığına kanıt olabilecek gözlenebilir davranışlar' başlığı altında sıraladığı ifadeler kullanılarak oluşturulmuştur. 2: Çok iyi. 1: Normal 0: Geliştirilebilir

Tablo 5. Dinleme Becerisi Değerlendirme Ölçeği*

Öğrencinin

Adı-Soyadı:

Sınıfı :

Tarih:

Öğrenci Numarası:

Ölçütler	Dereceler		
	Evet	Kısmen	Hayır
Dinlediği olayın, kahramanlarının kimler olduğunu söyleme/yazma			
Dinlediği olayın geçtiği yeri söyleme/yazma			
Dinlediği olayın geçtiği zamanı söyleme/yazma			
Dinlediklerini çizgi resimle ifade etme			
İlk kez karşılaştığı kelimelerin anlamını sözün gelişinden kestirme			
Dinlediği konuyla ilgili soru sorma			
Dinlediği konuyla ilgili sorulan sorulara cevap verme			
Dinlediği konuyla ilgili benzer örnekler verme			
Dinlediği metnin özünü yitirmeden kendi cümleleriyle söyleme			
Dinlediği konunun ana fikrini ve yardımcı fikirlerini bulma			
Dinlediği konuyla ilgili görüş bildirme			
Dinlediği konuyla ilgili tutarsızlıkları söyleme			
Toplam Puan			
Değerlendirme Sonucu Oluşan Genel Toplam Puan			

*[Demirel (1996: 128) temel alınarak düzenlenmiştir].

Tablo 6. Dinleme Becerisini Etkili Kullanabilme Yeterliği Dereceli Puanlama Anahtarı

Öğrencinin Adı-Soyadı:	Tarih:	Sınıfı:	Numarası:
Öğrencinin Adı-Soyadı:	Dereceler*		
Ölçütler	2	1	0
Dinlemeye istekli olma			
Dinlemeye hazırlanma: ön bilgi sahibi olma; zihinsel, duyuşsal ve bedensel olarak hazırbulunuşluk			
Dikkati dinlenen konuya ve konuşmacıya yoğunlaştırma			
Konuşmacıya/Okuyucuya ve diğer dinleyicilere karşı görgü kurallarına uygun davranma			
Dikkatli dinleme süresini uzun tutma			
Dinlenen konuya ilgisini ve sabrını gösteren sözel olmayan davranışlar gösterme			
Dinleme sonrası dinlenen konuyla ilgili anlama ve anlamlandırmayı sağlayacak/tamamlayacak sorular sorma			
Dinlenen konunun anlaşılması ve anlamlandırılmasını sağlayacak/tamamlayacak görüşler ortaya koyma			
Dinlenen konu işle ilgili olarak en az bir dinleme türünü (empatik, istekli, amaçlı, seçmeli/ayırıcı, eleştirel, duygusal, dikkatli...) etkili kullandığını gösteren söz ve davranış örnekleri sergileme			
Toplam Puan			
Genel Toplam Puan			

* 2 (71-100) Çok iyi. 1 (41-70) Normal. 0 (0-40) Geliştirilebilir

SONUÇ VE ÖNERİLER

Öğrencilerin dinleme yeteneğini veya yeterliğini gösterebilmeleri onların duyuşsal ve zihinsel yeteneklerin gelişmişliği ve bu beceri alanlarını etkili kullanabilme yeterlikleriyle ilgilidir. Duyuşsal ve zihinsel becerileri eş güdüm içerisinde ve uyumlu bir şekilde kullanılabilen bireylerin etkili dinleme-anlama ve yerli yerince tepkide bulunmaları mümkün olabilmektedir. Bu bakımdan dinleme becerisinin değerlendirilmesinde dilsel, zihinsel, duyuşsal ve sosyal birçok beceri ve bu becerileri sergileyebilmede sahip olunan yetkinlik durumu temel belirleyiciler arasındadır.

Dinleme becerisinin etkili ve verimli kullanılmasındaki yetkinlik durumunun değerlendirilmesinde zihinsel, duyuşsal, sosyal vb. becerilere yönelik deneyim, donanım ve altyapı birikiminin büyük bir etkisi vardır. Bu bakımdan, öğrencilerin dinleme becerisini kullanabilme yeterliği ve gelişim durumunun belirlenmesinde performans değerlendirmeye uygun ölçme araçları kullanılmalıdır. Bu kapsamda gözlem formu, kontrol listesi, öz ve akran değerlendirme formları gibi alternatif ölçme araçları kullanılabilir. Fakat dinleme becerisinin değerlendirilmesinde kullanılabilecek en ideal ve eğitsel olan ölçme aracı göreve özel analitik dereceli puanlama anahtarlarıdır. Bunun için öğrencilerin dinleme becerisi ile ilgili yeterlik veya yetkinliklerini ölçmede ve söz konusu beceriyle ilgili öğrencilerin eğitim sürecindeki gelişim durumunu belirlemede genel ve göreve özel hazırlanan analitik/bütünsel dereceli puanlama anahtarları kullanılabilir.

KAYNAKÇA

- Bahar, M., Nartgün, Z., Durmuş, S. ve Bıçak, B. (2012). *Geleneksel-tamamlayıcı ölçme ve değerlendirme teknikleri* (5. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Başol, G. (2013). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme* (2. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Bıçak, B. (2014). Performans değerlendirme. M. Gömleksiz ve S. Erkan (Ed.). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme* (ss. 197-238). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Calp, M. ve Calp, Ş. (2016). *Özel eğitim alanı olarak türkçe öğretimi I-II*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Cihangir, Z. (2004). *Kişilerarası iletişimde dinleme becerisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Çepni, S. (2007). Performansların değerlendirilmesi. E. Karip (Ed.). *Ölçme ve değerlendirme* (ss. 193-239). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Demirel, Ö. (1996). *Türkçe programı ve öğretimi* (2. Baskı). Ankara: Kardeş Kitap ve Yayınevi.
- Demirel, Ö. (1999). *İlköğretim okullarında türkçe öğretimi*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Demirel, Ö. (2005). *Eğitim sözlüğü* (3. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Göçer, A. (2007). Bir öğrenme alanı olarak anlama eğitimi ve türkçe öğretimindeki yeri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(2), 17-39.
- Göçer, A. (2008). Performans görevleriyle ilgili sunum çalışmalarının konuşma ve dinleme becerilerinin geliştirilmesine katkısı. *Dil Dergisi*, 142, 7-17.
- Göçer, A. (2015). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde konuşma becerisinin gelişim durumunun belirlenmesi. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Türkçe Öğretimi Özel Sayısı*, Özel Sayı II, 47-56.
- Göçer, A. (2018). *Türkçe eğitiminde ölçme ve değerlendirme* (2. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Göçer, A. (2019). Öğrencilerin dinlediğini anlama yeterliklerinin yazılı sınavlarla değerlendirilebilirliği üzerine. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 10(1), 50-59.
- Göğüş, B. (1978). *Orta dereceli okullarımızda türkçe ve yazın eğitimi*. Ankara: Kadioğlu Matbaası.
- Gültekin, S. (2012). Performans dayanaklı değerlendirme. R. N. Ç. Demirtaşlı (Ed.). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme* (ss. 251-280). Ankara: Edge Akademi Yayın Dağıtım.
- Kutlu, Ö., Doğan, C. D. ve Karakaya, İ. (2014). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme* (4. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- McMillan, J. H. (2015). Performansa dayalı değerlendirme (ss. 259-297, çeviren: G. Ocak), *Sınıf içi değerlendirme* (Çeviri Editörü: A. Arı). Konya: Eğitim Yayınevi.
- MEB (2019). *Türkçe dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 1-8. sınıflar)*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Robertson, A. K. (2002). *Etkili dinleme*. İstanbul: Hayat Yayınları.
- Şahin, A. ve Aydın, G. (2009). İlköğretim 6. sınıf öğrencilerinin Türkçe dersi dinleme becerisini farkındalıklarının belirlenmesine yönelik bir anket geliştirme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(9), 454-464.
- Şimşek, H. A. (2004). *İlköğretim ikinci kademe türkçe öğretiminde konuşma becerisinin önemi ve geliştirme yolları*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara.
- Tekin, H. (1980). *Okullarımızdaki Türkçe öğretimi*. Ankara: Mars Matbaası.
- Tekin, H. (2004). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme* (16. Baskı). Ankara: Yargı Yayınevi.
- Temizkan, M. (2009). Akran değerlendirmenin konuşma becerisinin geliştirilmesi üzerindeki etkisi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(12), 90-112.
- Yalçın, A. (2002). *Türkçe Öğretim yöntemleri - yeni yaklaşımlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yaman, Ş. (2015). Dinleme becerisinin öğretimi. N. Bekleyen (Ed.). *Dil öğretimi* (ss. 309-332). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Yangın, B. (1999). *İlköğretimde Türkçe öğretimi: İlköğretimde etkili öğrenme ve öğretme öğretmen el kitabı* (Modül 4). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Yangın, B. (2002). *Kuramdan uygulamaya Türkçe öğretimi*. Ankara: Dersal Yayıncılık.
- Yoncalık, O. ve Çimen, Z. (2006). Beden eğitimi ve sınıf öğretmenliği bölümü öğrencilerinin kişilerarası iletişimde dinleme becerisi düzeyleri. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi*, 1(7). 135-144.